

Půlstoletí muzejně-pedagogického vzdělávání na brněnské muzeologii

Lucie Jagošová

Rozvoj profesního rozvoje muzejníků prostřednictvím univerzitního vzdělávání

Muzejní pedagogika v České republice představuje dynamicky se rozvíjející obor, stojící na pevných základech dlouholeté tradice české muzeologie a muzejnictví. Uvědomování si edukačního potenciálu v muzejní práci je v lokálním kontextu spjaté se samotným vznikem muzeí na přelomu 18. a 19. století a prolíná celý další vývoj až do současnosti. Od poloviny 19. století je také patrný požadavek na muzejního pracovníka jako odborníka v některém z oborů zastoupených v muzeích. Postupně se utváří koncept vzdělávání stávajících i budoucích muzejních pracovníků, ovládajících vedle svého oboru rovněž specifické muzejní činnosti selekčního, tezauračního a prezentačního charakteru, s postupnou ambicí k vytvoření univerzitních forem vzdělávání (srov. např. TIŠLIAR 2017).

Přelomovým počinem bylo na počátku 20. let 20. století zřízení **Lektorátu muzejnictví** při Masarykově univerzitě v Brně, úzce spjatého s významnou brněnskou kulturní osobností, muzejníkem **Jaroslavem Helfertem** (1883–1972). Lektorát muzejnictví se věnoval vzdělávání budoucích muzejních pracovníků a stavěl na propojení teorie s praxí, seznamoval posluchače zejména historie a dějin umění s materiálovým složením jednotlivých muzeí a s technologií jejich výroby, s problematikou inventarizace a katalogizace, restaurování, konzervování a také prezentací sbírkových předmětů (KIRSCH, JAGOŠOVÁ 2013, s. 4 an.). Po mírném útlumu výuky v období válečných a poválečných let přichází nová vlna snah o profesionalizaci muzejní práce, snah o rozšíření a zvědečtění škály muzejních činností a prosazování muzeologického myšlení (ŠPĚT 1988, s. 150–151, 153). Spolu s tím přicházejí i nové impulsy pro oblast, která dnes pokrývá teoretické a metodické zázemí muzejní pedagogiky. Muzejní praxe následně prochází obdobím zestátnění muzeí a osvětová role muzeí je často zneužívána k ideologickým účelům. Využití edukačního potenciálu muzeí se postupně stává předmětem odborného zájmu a vznikají (např. od 60. let 20. století články v časopisu *Muzejní a vlastivědná práce*) klíčové texty věnující se výchově v muzeích, muzejní instituci v pedagogickém, psychologickém a sociologickém náhledu, úvahám nad muzejní profesí a etice v muzejnictví. Ke klíčovým autorům patřili **Josef Beneš** (1917–2005), **Jiří Neustupný** (1905–1981), **Václav Pubal** (1913–1992), **Jiří Špěť** (1928–2012) a další (více viz JAGOŠOVÁ, MRÁZOVÁ 2015). Významný mezník v rozvoji muzeologie a muzejnictví, i muzejní pedagogiky v dnešním pojetí, představuje od 60. let 20. století postupné zřizování vysokoškolských výukových center na světě. V této době vznikají v Československu centra dvě – brněnská externí katedra muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity při Moravském muzeu a dočasně působící pražské Středisko pro výuku muzeologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy při Národním muzeu.

Muzejně-pedagogické prvky ve výuce v období postgraduálního studia muzeologie v Brně

Akcentace edukační funkce muzeí se objevuje ve výuce oboru muzeologie na Masarykově univerzitě v Brně od jejích počátků. Brněnské univerzitní muzeologické pracoviště původně umožňovalo tzv. **postgraduální studium muzeologie**, určené pro muzejníky z praxe, a to na původně externě zřizované katedře, s výukou realizovanou při Moravském muzeu. Ideově katedra navázala na Helfertův Lektorát muzejnictví a za svou existenci vděčí především dvěma muzeologickým osobnostem světového

formátu – **Zbyňku Z. Stránskému** (1926–2016) a **Janu Jelínkovi** (1926–2004). Zbyněk Z. Stránský jako autor systému muzeologie a jejích subdisciplín a také koncepce studia brněnské muzeologie (Müller-Straten 2008) vytvořil prostor pro budoucí ukotvení muzejní pedagogiky v systému muzeologických subdisciplín. Z řady jím vyučovaných předmětů stojí z hlediska edukační profilace za pozornost např. kurzy *Teorie muzejní komunikace*, *Operace s informačním obsahem sbírek*, *Výchovná funkce muzeí*, *Sociomuzeologie*. Z řady vyučujících můžeme vyzvednout další dvě výrazné osobnosti, které svou lektorskou a publikační činností přispěly k budoucímu ukotvení a vývoji akademické disciplíny muzejní pedagogiky. Muzeolog a etnograf, působící mj. i na ministerstvu kultury, **Josef Beneš** (1917–2005) zde v průběhu let vyučoval kurzy *Výchovná funkce muzeí* a *Kulturně výchovná činnost muzeí*. Publikoval řadu zásadních oborových monografií jako např. *Muzeum a výchova* (1980), *Muzejní prezentace* (1981), *Kulturně výchovná činnost muzeí* (1981) nebo *Muzeologický slovník* (1978). Druhou z osobností představuje vysokoškolský pedagog se vzděláním v oblasti filozofie, historie, muzikologie, psychologie a pedagogiky **Vladimír Jůva sen.** (1925–2005). Na brněnské katedře muzeologie v éře postgraduálního studia muzeologie vyučoval kurzy *Mimoškolní vzdělávání*, *Vzdělávání dospělých*, *Pedagogika*, *Muzejní pedagogika*. Publikoval práce z umělecké pedagogiky, např. *Úvod do umělecké pedagogiky* (1967), *Estetická výchova* (1970), *Mimoškolní výchova dospělých* (1986), *Výchovné možnosti muzea* (1992) a specializoval se také na osobnost lektora v muzeu (MRÁZOVÁ, JAGOŠOVÁ 2014).

Z dalších kurzů v kurikulu postgraduálního studia muzeologie, které z dnešního pohledu spadají mj. do oblasti muzejní pedagogiky, byly v průběhu let, kdy se postupně muzeologie transformovala v interní univerzitní pracoviště, vyučovány např. *Společenská funkce muzejnictví* (Evžen Schneider), *Muzejní zájmová sdružení* (Pavel Holman), *Působení prezentačních forem*, *Muzejní práce s veřejností*, *Muzeopedagogika* (Edita Stránská), *Psychologie muzejní práce* (Otto Čačka), *Pedagogická psychologie* (Libor Míček), *Metodika výzkumu návštěvnosti* (Richard Suk; Pavel Holman). Pro absolventy a posluchače postgraduálního studia muzeologie byly pořádány během 80. let 20. století také **muzeologické semináře**, z nichž některé byly zacíleny na muzejně-pedagogická témata (MRÁZOVÁ, JAGOŠOVÁ 2014). Postgraduální výuka muzeologie, určená pro absolventy vysokých škol působících v muzejní praxi, přetrvala na brněnském univerzitním pracovišti až do konce 90. let 20. století, kdy postupně začala ustupovat nové formě řádného studia muzeologie.

Rozvoj výuky muzejní pedagogiky na brněnské muzeologii po roce 1989

Termín muzejní pedagogika (resp. muzeopedagogika) se objevuje v místní odborné literatuře již na přelomu 80. a 90. let 20. století. Jako vědecká disciplína ovšem ještě během celých 90. let bojuje o své uznání, kdy zaznamenáváme diskuse o její oprávněnosti, postavení v rámci muzeologie, zařazení do systému pedagogických věd (MRÁZOVÁ, JAGOŠOVÁ 2015). Přesto v tomto období přichází několik velmi důležitých impulsů pro dynamický rozvoj muzejní pedagogiky jako svébytné vědní disciplíny a její aplikace do muzejní praxe (JAGOŠOVÁ 2016). Především muzejní pracovníci hledají cesty k návštěvníkům a jejich zájmu o muzea, často mimo své hlavní pracovní zaměření v muzeu. Post muzejního pedagoga je v tomto kontextu vnímán jako potřebný, přestože v této době nemá oporu v pracovně-právní legislativě.

Muzejní pedagogika také setrvává jednou z důležitých profilací brněnské muzeologie. V souvislosti s otevřením řádného studia muzeologie (1994 denní a 2000 v dálkové formě) zůstávají dosavadní vyučované předměty, věnující se výchovnému a vzdělávacímu kontextu muzeí, nejen pevnou součástí kurikula výuky muzeologie, ale jejich počet postupně narůstá. Jsou vyučovány např. kurzy *Muzejní komunikace* (Zbyněk Z. Stránský), *Operace s informačním obsahem sbírek* (Jaroslav Pipota), *Muzea a společnost*, *Práce s veřejností*, *Lektorské praktikum* (Pavel Holman), *Muzejní psychologie* (Otto Čačka), *Muzejní pedagogika* (Pavel Holman; Vladimír Jůva sen.; Vladimír Jůva jun.). Muzejní pedagogiku vedle masivní zahraniční produkce formovaly také některé klíčové lokální publikace, které odstartovaly rovněž širší zájem o muzejně-pedagogická témata. Mezi ně patří monografie **Vývoj německé muzeopedagogiky** (1994) Vladimíra Jůvy jun., který posílil rozvoj muzejně-pedagogické výuky na muzeologii jako externí lektor. Profesní podporou postupně se etablovajícího oboru se stala také **Komise pro práci s veřejností a muzejní pedagogiku** při Asociaci muzeí a galerií České republiky (vznikla 1996 jako Odborná komise pro práci s veřejností, od 2004 součástí jejího zaměření i názvu muzejní pedagogika), do jejíhož založení a činnosti byli vyučující brněnské muzeologie rovněž zapojeni (MRÁZOVÁ, JAGOŠOVÁ 2014).

Současná výuka muzejní pedagogiky na brněnské muzeologii

Aktuálně muzejně-pedagogická obec disponuje poměrně širokou základnou aktivních muzejních pedagogů, kteří se chtějí podílet na rozvoji a etablování oboru, mají zájem o vzájemné setkávání, sdílení a také o rozvoj mezinárodní spolupráce. Také díky tomu nastává podstatný posun v **reflexi profese muzejního pedagoga v běžné praxi** muzejních institucí a v efektivní podpoře **etablování muzejního pedagoga jako oficiální muzejní profese** v legislativních dokumentech České republiky – Národní soustavě povolání, Národní soustavě kvalifikací a nově i Katalogu prací a kvalifikačních předpokladů. Došlo také k poměrně výraznému **rozšíření studijních možností oboru muzejní pedagogika** (srov. KRAJÍČKOVÁ 2002) a jeho ekvivalentů na vysokých školách (pedagogické fakulty Brno, Olomouc) a později i v neuniverzitních formách profesního vzdělávání.

V současné koncepci studia muzeologie na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity představuje muzejní pedagogika jeden z hlavních pilířů studia. Struktura předmětů zaměřených na muzejní edukaci je koncipována jako primární základ pro úspěšné zvládnutí profese muzejního pedagoga a podpora přirozené spolupráce muzejního pedagoga a ostatních muzejních profesí. Muzejní pedagogiku reflektují mj. předměty **bakalářského** cyklu studia *Muzea a publikum* (Lucie Jagošová), *Lektorské praktikum* (Lenka Mrázová), *Základy vizuální komunikace v muzejní praxi* (Tomáš Rybníček), *Výstavní projekt* (koncepce práce s návštěvníky při tvorbě vlastní výstavy), *Praxe v muzeu* a kurzy **navazujícího magisterského cyklu** studia *Úvod do muzejní pedagogiky* (Vladimír Jůva jun., Lucie Jagošová, Veronika Kolaříková, Lenka Mrázová), *Muzejní didaktika I., II.* (Lenka Mrázová), *Muzejní psychologie I., II.* (Lucie Jagošová), *Prožitek v muzejní edukaci* (Barbora Svátková), *Stáž z muzejní pedagogiky* (stáž v Edukačním centru Muzea města Brna, přímá spolupráce na tvorbě a realizaci edukačních programů, pracovních listů atp.; Lenka Mrázová, Barbora Svátková). Zájem o profilaci v oblasti muzejní pedagogiky dokládá i poměrně velké

procento takto zaměřených absolventských prací (např. tvorba edukačních programů a pracovních listů k muzejním výstavám, vzdělávací strategie muzea, analýza muzejního publika a jeho dílčích skupin, muzeum jako komunitní centrum, vybrané didaktické metody a přístupy a psychologické aspekty v muzejní edukaci, muzea a sociální inkluze). Absolventi brněnské muzeologie se v nezanedbatelné míře uplatňují v muzeích na pozici muzejního pedagoga či na dalších pozicích profilovaných pro práci s veřejností.

Vyučující brněnské muzeologie se promítají také v paralelně se rozvíjejících neuniverzitních formách oborového vzdělávání jako lektori – např. v kurzech **Škola muzejní propedeutiky** (2002) Asociace muzeí a galerií České republiky (Praha), **Základy muzejní pedagogiky** (2012) Metodického centra muzejní pedagogiky při Moravském zemském muzeu (Brno) a nejnověji i v akreditovaném kurzu **Múzejná pedagogika** (2017) Slovenského národného múzea (Bratislava). Vedle toho participuje brněnská muzeologie jako spolupořadatel nebo přednášející na řadě vzdělávacích seminářů a konferencí, zejména ve spolupráci s Asociací muzeí a galerií ČR a jejími komisemi, Českým výborem Mezinárodní rady muzeí ICOM nebo domovským univerzitním pracovištěm Katedrou UNESCO pro muzeologii a světové dědictví. Díky podpoře univerzitních a odborných pracovišť a silné základně aktivních muzejních pedagogů se zájmem o teoretický, metodický a metodologický rozvoj oboru vzniká řada monografií a odborných statí. Podstatnou platformu představují také odborná periodika, zařazující články z muzejní pedagogiky. Prostor pro sdílení poznatků a oborovou diskusi na mezinárodní úrovni poskytuje muzeologům a muzejním pedagogům mj. také elektronicky dostupné periodikum *Museologica Brunensia*, které pracoviště brněnské muzeologie od roku 2016 rediguje.

Závěrem

Důraz na edukační funkci muzeí se objevuje ve výuce oboru muzeologie na Masarykově univerzitě v Brně od jejích počátků. Dlouhodobá podpora muzejní pedagogiky ve vzdělávání frekventantů postgraduálního studia muzeologie a později studentů řádného studia v prezenční a dálkové formě souvisí především s působením klíčových osobností – lektorů Zbyňka Z. Stránského, Josefa Beneše a Vladimíra Jůvy staršího a mladšího. Kontinuálním působením se postupně profilovala podoba i rozsah zastoupení muzejní pedagogiky ve výuce muzeologů až do současné podoby – v roce 2012 akreditované profilace navazujícího magisterského oboru Muzeologie na dvě hlavní oblasti směřování, muzejní pedagogiku a muzejní výstavnictví. Úvahy o důležitosti edukační potenciál muzeí efektivně využívat najdeme u řady významných osobností muzejní i muzeologické praxe napříč historickým vývojem. Téma, dnes označovaná jako muzejně-pedagogická, byla vždy samozřejmou součástí muzeologického vzdělávání. V tomto ohledu hraje tradiční roli i brněnská muzeologie, jedno z nejstarších muzeologických univerzitních vzdělávacích center na světě. V celé historii brněnské muzeologické pracoviště nacházíme linii zaměřenou na komunikaci a práci s muzejním publikem vždy v souladu s aktuálním vývojem muzeologie a muzejní práce i v souladu s vývojem pedagogických a dalších společenských věd. Kontinuita v profilaci pracoviště bude bezesporu podstatná i v jeho dalším vývoji, zejména s ohledem na nadcházející naplňování podmínek aktuálního vysokoškolského zákona.

Poznámky:

¹ Označením brněnská muzeologie se v tomto textu chápe pracoviště nynějšího oddělení muzeologie Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v celém jeho vývoji od 60. let 20. století a osobnosti s tímto pracovištěm spjaté.

Literatura:

JAGOŠOVÁ, L. 2016: Dynamický rozvoj edukace v muzeích a oboru muzejní pedagogika. *Věstník Asociace muzeí a galerií České republiky* 1, s. 3–5.

JAGOŠOVÁ, L., MRÁZOVÁ, L. 2015: Tradition of museum pedagogy in the Czech Republic and the role of Brno museology in its development. *Museologica Brunensia* 2, s. 56–64.

KIRSCH, O., JAGOŠOVÁ, L. 2013: Vývoj Lektorátu muzejnictví 1922–1951. *Devadesát let od počátků univerzitního vzdělávání muzejníků v českých zemích. Muzeum: muzejní a vlastivědná práce* 1, s. 4.

KRAJÍČKOVÁ [MRÁZOVÁ], L. 2002: K problematice vzdělávání v oblasti muzejní pedagogiky. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie. Diplomová práce.

MRÁZOVÁ, L., JAGOŠOVÁ, L. 2014: Obsahové proměny kurikula brněnské muzeologie v letech 1964–2014. *Museologica Brunensia* 3, s. 28–42.

MÜLLER-STRATEN, Ch. 2008: The contribution of Zbyněk Stránský to museology and contribution of the Brno museology school. In: *Muzealizace v soudobé společnosti a poslání muzeologie/Museumalization in contemporary society and role of museology: Sborník ze symposia s mezinárodní účastí pořádaného při příležitosti životního jubilea tvůrce brněnské muzeologické školy Zbyňka Z. Stránského/Anthology from symposium with foreign participation in the occasion of anniversary of the founder of the Brno museology school Zbyněk Z. Stránský*. Praha, s. 27–35.

ŠPÉT, J. 1988: *Formování a rozvoj socialistického muzejnictví v ČSR (1945–1985)*. Praha.

TIŠLIAR, P. 2017: The Development of Informal Learning and Museum Pedagogy in Museums. *European Journal of Contemporary Education* 6 (3), s. 586–592.